

УДК 343.9

О.О. КАШКАРОВ, канд. юрид. наук, ст. наук. співр., Кримський юридичний інститут Одеського державного університету внутрішніх справ

О.Б. ШИГОНІН, прокуратура м. Керч

АЛКОГОЛІЗМ ТА НАРКОМАНІЯ ЯК ФАКТОР ДЕТЕРМІНАЦІЇ ВБИВСТВ З СЕКСУАЛЬНИХ МОТИВІВ

Ключові слова: алкоголізм, наркоманія, вбивство, сексуальний мотив, фактор, детермінація

Серед різних видів девіантної поведінки найбільш розповсюдженим є алкоголізм та наркоманія, які являють собою серйозну загрозу як для суспільства в цілому, так і для окремих громадян. Небезпека алкоголізму та наркоманії полягає не стільки у небезпеці залежної (хворої) особи для оточуючих при вчиненні ним злочину, скільки у тому, що алкоголізм (наркоманія) перебудовує внутрішній світ людини, його установки і цінності. У них помітно звужується коло інтересів, зникають культурні потреби, з'являється схильність до ведення асоціального способу життя, етичні норми поведінки втрачають свою регулюючу силу, відбувається розгальмування нижчих потягів тощо [1, с.172–181].

Учені постійно акцентують увагу на тісному взаємозв'язку між вчиненням насильницьких злочинів, у тому числі убивств, і зловживанням алкоголем і наркотичними речовинами. Результати досліджень показують, що від 60 до 90 % насильницьких злочинів вчиняються в стані алкогольного сп'яніння [2, с.40]. Поряд із п'янством та алкоголізмом сильнодіючими криміногенними факторами, а також негативними соціальними явищами, супутніми злочинності, є наркоманія – болісне звикання до зловживання різноманітних речовин, що викликають наркотичне сп'яніння. Наркоманія – хвороба, що характеризується непереборним потягом до наркотиків, що викликають у малих дозах ейфорію, у більших –

оглушення, наркотичний сон. При наркоманії уражаються внутрішні органи, виникають неврологічні і психічні розлади, розвивається соціальна деградація [3, с.458–459].

Стрімке поширення алкоголізму та наркоманії у нашому суспільстві пов'язане зі втратою значної частиною населення, переважно молоддю, життєвих перспектив та ідеологічних орієнтирів. Вживання алкоголю та наркотиків є спробою уникнути життєвих проблем відійти від побутової невпорядкованості, сімейного дискомфорту тощо. Низька самооцінка, відчуття власної неповноцінності та неспроможності, відчуженості та непотрібності суспільству «ліквідуються» при вживанні алкоголю та наркотиків, однак загострюються після закінчення їх дії та знов «ліквідуються». Поступово на зміну алкоголю як атрибуту молодіжних дозвільних заходів приходять наркотики, які стають невід'ємною частиною молодіжної субкультури, компонентом спілкування в підлітково-молодіжному середовищі.

Проблема детермінації насильницьких сексуальних злочинів, у тому числі ролі алкоголізму та наркоманії, розглядалася багатьма кримінологами. Дослідженню даної проблеми присвячені праці таких учених, як: Ю.В. Александров, Ю.М. Антонян, В.В. Гульдман, А.П. Закалюк, І.І. Лановенко, З. Старович та ін. Однак, чимало питань залишається недостатньо дослідженими, зокрема це стосується ролі алкоголізму та наркоманії, які останнім часом набувають загрозливих масштабів у нашій країні, у детермінації вбивств з сексуальних мотивів. Тому метою даної статті є дослідження ролі таких соціальних хвороб, як алкоголізм та наркоманія, у детермінації сексуальних вбивств. Її новизна полягає у дослідженні даних явищ в якості фактора детермінації зазначеного виду злочинів, що дає можливість розробити адекватні та ефективні заходи протидії.

Хоча вживання алкоголю і наркотичних речовин не може визнаватися безпосередньою причиною вчинення насильницьких злочинів, стан сп'яніння відіграє значну роль

у процесі виникнення і протікання відповідного психофізіологічного стану, формування злочинних мотивів, наміру, вибору способу, часу, місця та обстановки його реалізації.

Вживання алкоголю та наркотиків саме по собі не формує нову особистість та її нові риси, а лише загострює ті, які їй притаманні, знижують рівень культури окремих людей, у цілому прискорюють їх деградацію, сприяють формуванню антигромадських поглядів і уявлень тощо. Наркотичні засоби, психотропні речовини і алкоголь знімають гальмуючу функцію кори головного мозку, підсилюють сексуальну агресивність і викликають неприродні бажання. Алкоголь також вносить зміни у систему нейро-медіаторів, сприяючи розвиткові агресивної поведінки. Крім того, відбувається викид великої кількості гормонів у кров [4]. Алкоголь полегшує виникнення афекту і підсилює його, а також спотворює особистісно значимі комунікативні зв'язки, при цьому необхідно також врахувати і емоційний стан людини (страх, гнів, лють, афект ревнощів тощо) [5, с.73–74].

Таким чином, алкоголізм та наркоманія впливають не тільки на фізіологічний, але й на психічний стан людини, а також негативним чином впливають на орієнтацію особистості в суспільстві. Особи, що страждають даними захворюваннями, утворюють групу кримінального ризику, оскільки підвищена агресивність, знижений поріг самокритики і розширення кола дозволеного, що супроводжують алкоголізм і наркоманію, не обов'язково, але з великим ступенем імовірності штовхають людину до порушення закону.

Знімаючи внутрішні заборони-бар'єри, обмежники і вивільняючи дрімаючу в людині агресивність, алкоголь може приводити до вчинення насильницьких дій, реалізація яких у тверезому стані, внаслідок свідомого контролю, була б неприпустима. Алкоголь не тільки полегшує вчинення злочинів, але і сприяє прояву жорстокості, що доходить іноді до садизму [6, с.133]. Ступінь впливу алкогольного або наркотичного сп'яніння на девіантну поведінку людини обумовлюється

наявністю або відсутністю фізіологічної і психічної залежності від алкоголю, рівнем його психічної і соціальної деградації, а також розладами нервової системи, патологією внутрішніх органів, порушенням обміну речовин, хворобами тощо.

Під дією алкоголю не лише знижується самокритичність і самоконтроль вчинків, але й загострюються психосоматичні захворювання. При розвитку залежності від алкоголю сексуальні порушення виявляються приблизно у 50 % алкоголіків і пов'язані з розладами нейрогуморальної системи, нервової системи, хворобливими змінами печінки, вітамінозами, порушеннями обміну мікроелементів. Сексуальні порушення відзначаються приблизно у 85 % наркоманів. Причина їх – у порушенні вироблення в організмі ендоморфінів, тестостерону. В осіб, що страждають алкогольними психозами, нерідко спостерігається імпотенція, але статевий потяг збережений, у результаті утворюється дисонанс між бажаним і дійсним, що породжує агресію [4; 7, с.130].

Значну роль у детермінації насильницьких сексуальних злочинів, в тому числі і вбивств, відіграє зловживання алкоголем. Дослідження свідчать, що найбільший відсоток насильницьких злочинів, що вчиняються у стані алкогольного сп'яніння, припадає саме на насильницькі сексуальні злочини. Так, наприклад, у стані алкогольного (іноді наркотичного) сп'яніння вчиняється 92 % згвалтувань [4], 66,3 % сексуальних посягань проти статевої недоторканості неповнолітніх [8, с.8]. В цілому у стані сп'яніння (у більшості випадків алкогольного) вчиняється близько 75 % усіх сексуальних злочинів [9].

Це пов'язано, насамперед, з тим, що зловживання алкоголем підвищує ризик вчинення сексуальних злочинів, оскільки наявне сексуальне розкріпачення приймає невтримний характер.

Звільняючу дію алкоголю на сексуальну агресію підкреслюють багато дослідників. Установлено, що алкоголь підсилює сексуальну агресивність, цей вплив рівною мірою

характерний і для осіб, що не мають залежності від алкоголю, причому залежність від алкоголю і наркотиків має двоякий зв'язок із сексуальною злочинністю. З одного боку, ці речовини провокують злочинну поведінку, а з іншого боку – злочинна поведінка поглиблює або провокує залежність від них [10, с.92].

На думку М.О. Ларченко, «криміногенним фактором є стан сп'яніння особи у момент вчинення статевих злочинів, а не систематичне вживання алкоголю чи хронічний алкоголізм. Цей же стан відіграє і роль катализатора по відношенню до статевих злочинів» [9]. На наш погляд, з такою категоричністю не можна погодитися у зв'язку з наступним.

Роль алкоголізму та наркоманії у детермінації сексуальних злочинів, в тому числі і сексуальних вбивств, обумовлюється, перш за все, взаємозв'язком вживання алкоголю та наркотиків з сексуальними розладами.

Найбільш наочно достатньо широка розмаїтість поєднань алкоголізму і статевих розладів спостерігається в алкоголіків. Так, за даними досліджень, у сексуальних злочинців, що страждають алкоголізмом, статеві розлади виявлені в 68,7 % випадків. Це переважно порушення статевого потягу за об'єктом – статтю і віком (педофілія, інцест, герентофілія, гомосексуалізм), рідше зустрічаються порушення статевого потягу за способом його задоволення, наприклад, сексуальний садизм [11, с.25–26].

Дослідження, проведене З. Старовичем, виявило, що взаємозалежність між алкоголізмом і наркоманією і сексуальними розладами обумовлюється тим, що: 1) сексуальні розлади та утруднення у сексуальному житті підштовхують алкоголіків і наркоманів до утечі від сексуальних проблем в алкогольне або наркотичне сп'яніння і провокують таким чином подальше споживання алкоголю і наркотиків; 2) наркоманія і алкоголізм приводять до патології сексуального партнерства, що у свою чергу сприяє розвитку і закріпленню індивідуальних сексуальних дисфункцій і може провокувати подальшу алкоголізацію і наркотизацію; 3) алкогольна або наркотична

деградація особистості, що розвивається з часом, сприяє виникненню, розвитку і наступному закріпленню сексуальних девіацій і нерідко приводить до вчинення сексуальних злочинів; 4) ослаблення самоконтролю і порушення підкіркових структур мозку, що відбуваються під впливом алкоголю і наркотиків, можуть привести до підвищеної еротичності і до прагнення одержання сексуального задоволення будь-яким шляхом; 5) поява сексуальних проблем може послужити поштовхом до пошуку сексуального допінгу, що дає більш сильні сексуальні переживання (наприклад, оралізм, аналізм, груповий секс, сексуальні девіації – частіше гомосексуалізм і педофілія); 6) наявні сексуальні девіації при алкоголізмі і наркоманії здобувають стійкий характер і важко піддаються медичній корекції [10, с.14–16, 92–94].

Також роль алкоголізму та наркоманії у детермінації сексуальних вбивств обумовлюється взаємозв'язком вживання алкоголю та наркотиків з розвитком наявних у індивіда психічних аномалій, зокрема розвитку психопатій і психопатичних рис особистості, що за певних умов мають криміногенне значення [12, с.14].

Так, наприклад, органічна поразка головного мозку будь-якої етіології викликає поразку тих мозкових центрів, які обумовлюють сексуальну патологію. Психічні зміни, що виникли в результаті ранньої органічної поразки головного мозку, звичайно протікають із розладом статевого потягу. Психічні розлади визначаються наявністю психопатологічних розладів (підвищена збудливість, раннє пробудження статевого потягу, слабкість корекції своєї поведінки, коливання настрою, психічна незрілість тощо), які при несприятливих соціально-побутових обставинах (бездоглядність, відсутність родини, алкоголізація, негативний вплив середовища тощо) служать сприятливим ґрунтом для перекрученого статевого потягу. У більшості сексуальних злочинців цієї групи психічні порушення пов'язані з передчасним сексуальним розвитком. Це сприяє ранній сексуаль-

ній активності, закріпленню несприятливих психічних і соціальних впливів, придбанню перверсного досвіду, що приводить до вчинення сексуальних злочинів. Схильність до зловживання алкоголем даної категорії осіб виявлена в 69,8 % випадків, алкоголізм, що розвивається на фоні травматичної поразки головного мозку відзначений в 10,2 %. Алкоголізація в осіб з наслідками черепно-мозкових травм впливає не тільки на можливість вчинення ними сексуальних злочинів, але і на їхній характер [11, с.19–20].

Це пояснюється тим, що алкоголь підсилює в них збудливість, емоційну напруженість, розгальмування статевого потягу, послаблюючи моральні утримання і тим самим схиляючи до вчинення сексуальних злочинів. У початковій стадії алкоголізму звичайно спостерігається підвищення статевого потягу одночасно з його розгальмуванням. У тривалих стадіях перебігу цієї хвороби спостерігаються часті скарги на зниження статевого потягу, що поєднані з ослабленням ерекційної і еякуляційної функцій, але в той же час у стані сп'яніння, особливо при вживанні більших доз алкоголю, відзначається підвищення статевого потягу, що однак супроводжується значним зниженням статевої потенції. Сексуальні злочини в стані алкогольного сп'яніння вчиняються такими особами у середньому в 70 % випадків. При цьому значна частка сексуальних злочинів поєднана з вбивствами потерпілих, катуванням або заподіяння їм різних тілесних ушкоджень. Причому в раніше засуджених особах і особах, що повторно вчинили статевий злочин чітко простежується тенденція до обважнення характеру сексуального злочину з одночасним поглибленням сексуальних розладів [11, с.19–20].

Зловживання алкоголем впливає на прояв агресивності, особливо в періоди похмілля, що настають за запоєм, коли залежна особа зазнає крайньої нервової напруги. Повною мірою це стосується і осіб, що вчиняють сексуальні вбивства. Як відзначає Ю.М. Антонян, сексуальний злочинець-убивця може бути жорстко залежним від чого завгодно.

Серед безлічі цих об'єктів особливе місце належить їхнім власним станам, від яких вони також, як виявляється, можуть перебувати у залежності. Найбільш відомі стани алкогольної і наркотичної залежності, заради зняття яких при їхньому загостренні людина може піти на вбивство [11, с.39].

Ще одна важлива функція, яку може виконувати стан сп'яніння при вчиненні сексуального вбивства – сприяння забуванню вчиненого, витисненню в несвідоме психотравмуючих переживань і спогадів про вчинене вбивство [6, с.139]. Це може призводити до несприйняття або істотного перекрученого сприйняття особою вчинених ним дій і сприяти рецидиву сексуальних вбивств.

Говорячи про роль алкоголізму та наркоманії у детермінації сексуальних вбивств, не можна не відмітити роль даних явищ з віктимологічної точки зору. Вживання алкоголю та наркотиків жертвою злочину є вагомим криміногенним фактором, тому що через зниження самоконтролю сприяє не тільки необачній, але й у багатьох випадках відверто провокуючій поведінці жертви вбивства, що стимулює сексуальну агресію зі сторони злочинця та значно полегшує реалізацію злочинного наміру.

Таким чином, дослідження ролі алкоголізму та наркоманії у детермінації сексуальних вбивств показало, що зазначені фактори справляють істотний негативний вплив не тільки на фізіологічний, але і на психічний стан людини, а також негативним чином позначаються на орієнтації особистості. Роль алкоголізму та наркоманії у детермінації сексуальних вбивств обумовлюється, перш за все, взаємозв'язком вживання алкоголю та наркотиків з сексуальними розладами та розвитком наявних у індивіда психічних аномалій, зокрема розвитку психопатій і психопатичних рис особистості, що за певних умов мають криміногенне значення. На стадії алкогольної чи наркотичної залежності, обтяженої психосексуальними відхиленнями, при їх загостренні сексуальне вбивство обумовлене необхідністю зняття зазначеної залеж-

ності. Необхідно також враховувати віктимологічний аспект ролі алкоголізму та наркоманії у детермінації сексуальних вбивств. Врахування ролі та механізму впливу зазначеного фактору у детермінації сексуальних вбивств, на наш погляд, дозволить розробити відповідні адекватні та ефективні заходи протидії цьому негативному явищу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Антонян Ю. М. Преступность среди женщин / Ю. М. Антонян. – М. : Рос. право, 1992. – 256 с.
2. Антонян Ю. М. Психология убийства / Ю. М. Антонян. – М. : Юрист, 1997. – 304 с.
3. Алексеев А. И. Криминологическая профилактика: теория, опыт, проблемы : монография / А. И. Алексеев, С. И. Герасимов, А. Я. Сухарев. – М. : Изд-во НОРМА, 2001. – 496 с.
4. Губанова О. В. Криминологічна характеристика та запобігання згвалтуванню (на підставі матеріалів практики Автономної Республіки Крим) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 / О. В. Губанова. – К., 2008. – 20 с.
5. Чуприков А. П. Общая и криминальная сексология : учеб. пособие / А. П. Чуприков,

Б. М. Цупрык. – К. : МАУП, 2002. – 248 с.

6. Насимов Г. А. Причины и меры предупреждения убийств: дис. ... кандидата юрид. наук : 12.00.08 / Насимов Геннадий Асафович. – М., 2004. – 279 с.

7. Кононенко В. И. Пьянство и преступность / В. И. Кононенко, В. Т. Маляренко. – К. : Политиздат Украина, 1988. – 124 с.

8. Косенко С. С. Віктимологічна профілактика статевих злочинів щодо неповнолітніх : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 / С.С. Косенко. – К., 2004. – 20 с.

9. Ларченко М. О. Криминологічна характеристика особистості злочинця, винного у статевому злочині : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 / М. О. Ларченко. – К., 2009. – 20 с.

10. Старович З. Судебная сексология / З. Старович ; пер. с польск. – М. : Юрид. лит., 1991. – 336 с.

11. Антонян Ю. М. Состояние и особенности сексуальной преступности : учеб. пособие / Ю. М. Антонян, М. И. Могачев. – М. : ВНИИ МВД России, 2004. – 66 с.

12. Антонян Ю. М. Преступность и психические аномалии / Ю. М. Антонян, С. В. Бородин ; под ред. В. Н. Кудрявцева. – М. : Спарк, 1998. – 215 с.

Кашкаров О. О. Алкоголізм та наркоманія як фактор детермінації вбивств з сексуальних мотивів / О. О. Кашкаров, О. Б. Шигонін // Форум права. – 2010. – № 4. – С. 453–457 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2010-4/10koozcm.pdf>

Досліджуються алкоголізм та наркоманія в якості фактора детермінації вбивств з сексуальних мотивів. Встановлена їх роль в механізмі вчинення вбивств з сексуальних мотивів.

***

Кашкаров А.А., Шигонин А.Б. Алкоголизм и наркомания как фактор детерминации убийств по сексуальным мотивам

Исследуются алкоголизм и наркомания как фактор детерминации убийств по сексуальным мотивам. Установлена их роль в механизме совершения убийств по сексуальным мотивам.

***

Kashkarov A.A., Shigonin A.B. Alcoholism and Drug Addiction as a Factor of Determinations of Murders on Sexual Reasons

Alcoholism and drug addiction as a factor of determinations of murders is probed on sexual reasons. Their role is set in the mechanism of feasance of murders on sexual reasons.